

Правове регулювання ринку зерна в Україні: сучасні реалії.

Толкач С.М.

Ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу
Чернігівського національного технологічного університету

Природно-кліматичні умови та родючі землі України сприяють вирощуванню зернових культур і дозволяють отримувати високоякісне продовольче зерно, в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу.

Зернове господарство України є стратегічною і найбільш ефективною галуззю народного господарства. Зерно і вироблені з нього продукти становлять основу продовольчої безпеки держави, тому дослідження питань розвитку зернового ринку є достатньо актуальними.

Розвиток зернового ринку України є у центрі уваги таких вітчизняних дослідників як М.В. Присяжнюк, М.Д. Безуглий, С.М. Кваша, А.В. Розгон, П.Т. Саблук, О.В. Нікішина, О.В. Боднар, І.В. Кобута, Ю.А. Лузан та інших вчених.

Зерновий ринок являє собою систему товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами в процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням.

Зернова галузь — пріоритетна в сільському господарстві. Від неї залежить продовольча безпека держави, а від ефективно діючого ринку зерна — подальший успіх аграрної реформи. Саме тому в Україні сформовано правовий інститут ринку зерна. Щоб дослідити ринок зерна в першу чергу слід почати з його правового забезпечення. Важливе місце в системі правового регулювання ринку зерна посідає Закон України від 4 липня 2002 р. "Про зерно та ринок зерна в Україні" у статті 2 даного нормативно-правового акту визначено, що метою Закону є забезпечення продовольчої безпеки держави, забезпечення функціонування ринку зерна на засадах поєднання вільної конкуренції та державного регулювання з метою збалансування інтересів суб'єктів господарювання та держави, нарощування експортного потенціалу ринку зерна, здійснення державної аграрної інтервенції. Щодо нарощування експортного потенціалу ринку, то досягнення даної мети може здійснюватися лише шляхом зосередження ринку зерна у руках вітчизняних виробників. Тільки посилення становища вітчизняних виробників у даній сфері виробництва і стане першим кроком на шляху створення ефективно організованої системи так званого «національного» ринку зерна.

Згідно із Законом України "Про зерно та ринок зерна в Україні" зернові ресурси України складаються із: зерна державного резерву, зерна інтервенційного

фонду, не витребуваного заставного державного зерна, зерна державного насіннєвого страхового фонду, регіональних ресурсів зерна, власних ресурсів зерна суб'єктів ринку. Формування обсягів зерна державного резерву здійснюється укладенням договорів купівлі-продажу на акредитованих біржах.

Суб'єктами ринку зерна Закон визнає: суб'єктів виробництва зерна, суб'єктів зберігання зерна, суб'єктів заставних закупок зерна та проведення інтервенційних операцій, акредитовані біржі, інших суб'єктів підприємницької діяльності, які діють на ринку зерна.

Українське сільськогосподарське виробництво самостійно почало свою діяльність після розпаду Радянського Союзу, що спричинило зниження темпів розвитку та функціонування усіх видів виробництва. Криза на початку 90 – х особливо вплинула саме на ринок зерна. Це викликано в першу чергу тим, що дана галузь потребує постійного вкладання (інвестування) коштів та є досить ризиковою та непрогнозованою. В Україні нею займаються одиниці, в основному це великі агропромислові компанії, які здійснюють не лише вирощування зерна, а й вирощування інших сільськогосподарських культур і мають розгалужену структуру, з великою кількістю учасників та філій. Найчастіше це публічні акціонерні товариства (агрохолдинги).

Комплексною галузевою програмою «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року» затвердженою Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України визначається, що зерновий сектор України є стратегічною галуззю економіки держави, що визначає обсяги, пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, формує істотну частку доходів сільськогосподарських виробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту. Зернова галузь є базою та джерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу та основою аграрного експорту [2]. Однією із головних цілей даної програми, як і в Законі України «Про зерно та ринок зерна в Україні» є нарощення експорту українського зерна з метою підвищення доходів його виробників, забезпечення ефективної роботи інфраструктури ринку та збільшення валютних надходжень в економіку країни. Але на даному етапі і досі не розроблено бази певних заохочень і привілеїв саме для українських виробників зерна.

Отже, зерновий ринок повинен приносити Україні найбільші доходи з усіх галузей сільського господарства. Але поставлення таких цілей не означає, що існує розроблений механізм їх виконання, оскільки на даний час в Україні на першому місці серед виробників зерна стоять агрохолдинги, більшість з яких зареєстровані не в Україні, маючи на нашій території лише підприємства, які є структурними підрозділами таких холдингів.

До найбільших агрохолдингів, які діють в Україні, можна віднести: NCH Capital, Українські аграрні інвестиції, Астарта-Київ, Агротон, Укрзернопром-Агро, Кернел. Дані холдинги є одними з найбільших на території України.

NCH Capital – це американська інвестиційна компанія заснована, яка управляє 9 фондами загальною вартістю біля 3,5 млрд. доларів. Фонди NCH Agribusiness Partners й NCH New Europe Property Fund L.P. було створено для інвестування у нерухомість та агро - компанії у Східній Європі та країнах колишнього Радянського Союзу. В Україні Фонд володіє, через мажоритарні частки, трьома українськими спільними підприємствами, 35 агро - господарствами та та зернозберігаючими компаніями [3].

Холдингова компанія «Українські аграрні інвестиції» - була заснована у 2005 році компанією «Ренесанс Партнерс» та декількома співінвесторами з метою створення одного з найбільших сільськогосподарських холдингів в СНД. Холдинг орендує 240 тис. га сільськогосподарських земель у 16-ти областях в Україні. До його структури входять 62 сільгоспідприємства та 5 елеваторів. На даний час холдинг належить російському інвестиційному банку "Ренесанс Кепітал" [4].

Агротон - засновано в 1992 році, компанія займається вирощуванням зернових та олійних культур, тваринництвом, виробництвом хлібобулочних і макаронних виробів, сирів. Загальна місткість зерносховищ - 235 тис.т. Агротон управляє 171 тис.га. земель на території України [5].

Укрзернопром - Агро – є дочірнім підприємством холдинга MCB Agricole Holding AG. Даний холдинг зареєстрований і діє в Відні. Володіє на території України елеваторами та переробними підприємствами [6].

Кернел – є акціонерним товариством, зареєстрованим в Люксембурзі. Кернел є одним з найбільших українських експортерів соняшникової олії і зернових культур. З 2001 року "Кернел" почав розвивати виробництво зернових та олійних культур. Агровиробничий комплекс "Кернел" включає сільськогосподарські підприємства, які обробляють близько 330 тис. га. [7].

Що ж до державних підприємств, то найбільшим серед них є Державна акціонерна компанія «Хліб України» метою діяльності якої є: задоволення потреб населення, установ і підприємств будь - якої форми власності у продовольчому і фуражному зерні, продуктах його переробки, надання послуг зі зберігання, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, провадження посередницької і торгівельної діяльності на зерновому ринку [8].

Натомість ринок зерна майже повністю є монополізованим, тобто в цій сфері існує невелика кількість великих підприємств, більшість з яких є не вітчизняними. Внаслідок цього майже всі українські підприємства є неконкурентоспроможними. Державні ж підприємства в основному працюють на забезпечення внутрішнього ринку, що не дозволяє поповнювати державний бюджет достатнім розміром доходів, оскільки вигіднішим є пряме отримання прибутків від експорту, а не отримання коштів за рахунок сплати податків іншими підприємствами. Можна

сказали, що на даний час держава не має статусу головного виробника зерна в Україні.

Розглянувши нормативну-правову базу та систему підприємств, які здійснюють свою діяльність на ринку зерна в Україні можна визначити, такі основні цілі та завдання, вирішення яких би дозволило підвищити рівень розвитку українського ринку зерна:

1. Забезпечити більш сприятливі умови саме для вітчизняних виробників зерна (шляхом державного інвестування; спрощення умов ведення діяльності);

2. Створити більш розгалужену структуру державних підприємств по вирощуванню зерна і не допустити приватизації ще існуючих в даній сфері державних виробників зерна;

3. Створити більш ефективну систему маркетингу зернового ринку (аналіз стану внутрішнього і зовнішніх ринків, пошук і просування зерна на зовнішні ринки, інформаційне й науково - технічне забезпечення функціонування зернового ринку);

4. Формування та реалізація експортного потенціалу вітчизняних виробників зернових культур;

Визначаючи ринок зерна стратегічним для України, не можна допускати його зосередження в руках іноземних компаній. Кошти отримані від експорту зерна, з часом зможуть повністю зробити ринок зерна найбільш прибутковим для економіки України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» від 04. 07. 2002 р. // Відомості Верховної Ради України від 30.08.2002 р., № 35, ст. 258.

2. Комплексна галузева програма «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року» затверджена Наказом Міністерства аграрної політики України та Української академії аграрних наук від “23” жовтня 2007 р. № 757/101.

3. Сайт NCH Capital. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nchcapital.com/>.

4. Сайт холдингової компанії «Українські аграрні інвестиції» - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uai.kiev.ua/uk/home>.

5. Сайт Укрзернопром - Агро [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uzp-agro.com.ua/>.

6. Сайт холдингової компанії «Кернел» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kernel.ua/ru/>.

7. Сайт холдингової компанії «Агротон» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.agroton.com.ua/ru/>.

8. Сайт Державної акціонерної компанії «Хліб України» Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.khlib.com.ua/>.